

Teorije o podrijetlu i dolasku Hrvata

Pleša, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:590019>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-01-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Engleskog jezika i Povijesti

Josipa Pleša

JMBAG: 0122214808

Teorije o podrijetlu i dolasku Hrvata

Završni rad

Prof.dr.sc.I.Balta

Osijek, 2015.

SADRŽAJ

Uvod.....	1
1. Izvori za proučavanje podrijetla Hrvata.....	1
1.1 <i>De Administrando Imeprio</i>	2
1.2 Ljetopis popa Dukljanina.....	4
1.3 <i>Historia Salonitana</i> Tome Arhidakona.....	5
2. Teorije o dolasku Hrvata.....	7
2.1 Slavske teorije.....	7
2.2 Gotska teorija.....	10
2.3 Iranska teorija.....	13
2.4 Autohtona teorija.....	15
3. Popis literature.....	17

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se teorijama o dolasku Hrvata na područje današnje Hrvatske te njihovim porijeklom i značajem. Odmah na početku, rad predstavlja srednjovjekovne izvore na temelju kojih se crpe informacije i stvaraju teorije o dolasku prvih Hrvata te kasnijoj etnogenezi naroda koji će se pomiješati sa starosjedilačkim stanovništvom današnje, u širem smislu riječi, Dalmacije. Na temelju njih će se prikazati različite teorije počevši od one najpoznatije-slavenske, te onih ostalih poput gotske, iranske ili pak autohtone o kojoj se u modernoj historiografiji najmanje raspravlja. Radom će se pokušati predstaviti komplicirana i još uvijek nerazjašnjena tema etnogeneze hrvatskog naroda te proces seobe na područja današnje Hrvatske. Uz svaku teoriju predstaviti će se njezini najpoznatiji predstavnici te njezin razvoj, odnosno početak te razmotriti u kojem je ona povijesnom vremenu razvoja hrvatskog naroda do nacije imala najveći značaj. U moru različitih teorija i varijanti svake od njih, ovaj rad daje pregled najpoznatijih i najviše raspravljanih te za svaku od njih, argumente za i protiv.

Ključne riječi: porijeklo Hrvata; etnogeneza; gotska teorija; slavenske teorije.

UVOD

Cilj ovog rada je sažeto prikazati najpoznatije teorije o dolasku Hrvata na područje današnje Hrvatske te porijeklo prvih Hrvata za koje se smatra da su u 6. ili 7. stoljeću doselili na područje Dalmacije. Među brojnim teorijama, danas se prihvaćenom smatra slavenska teorija prema kojoj su Hrvati došli u Dalmaciju te se asimilirali među starosjedilačko stanovništvo, prenijevši na njega svoje ime i zavladaвши nad njim. Ipak, zbog nedostatka dokaza i izvora mnogi povjesničari ostaju skeptici prema ovoj teoriji te se posvećuju ostalima koje se bitno razlikuju od slavenske. Tko su bili prvi Hrvati koji su se doselili na ova područja te kojoj skupini naroda ili plemena su oni tad pripadali pitanja su na koja ni danas nema točnog odgovora, a svi zaključci i teorije izvode se iz malobrojnih srednjovjekovnih izvora koji daju kontradiktorne informacije. Ovaj rad daje pregled najvažnijih teorija, argumenata te izvora koji ih podupiru. U prvom poglavlju pod nazivom „Izvori za proučavanje porijekla Hrvata“, kronološki se prolazi kroz najvažnije srednjovjekovne izvore na kojima se temelje skoro sve teorije o porijeklu Hrvata. Na prvome mjestu nalazi se djelo cara Konstantina Porfirogeneta: *De Administrando Imperio*. Nakon njega slijedi *Ljetopis popa Dukljanina* iz 12. stoljeća te na kraju *Historia Salonitana* Tome Arhidakona kao najmlađi izvor iz 13. stoljeća. U drugome poglavlju pod nazivom „Teorije“ obrađuje se svaka teorija posebno, počevši od slavenskih u poglavlju 2.1 u kojemu se analizira više varijacija iste teorije po kojima Hrvati zajedno sa Srbima pripadaju Južnim Slavenima te s njima u jednoj mjeri dijele tradiciju i naslijeđe. U poglavlju 2.2 predstavlja se Gotska teorija prema kojoj su Hrvati jedan od germanskih naroda koji su se tek kasnije poslavenili. Raspravlja se vjerodostojnost izvora koji izjednačavaju Hrvate sa Gotima te mogućnost gotskog utjecaja na hrvatska plemena kojim bi se objasnila germanska imena i nazivi u ranoj hrvatskoj povijesti. U poglavlju 2.3 razrađuje se Iranska teorija koja se temelji na dvjema pločama pronađenima u današnjem Azovu, a na kojima se nalaze najstariji nazivi hrvatskog narodnog imena. Raspravlja se o tome u kolikoj je mjeri moguće da su Protohrvati potpali pod utjecaj iranskog svijeta na rubnom azijskom području te postoji li mogućnost da se dokaže iransko porijeklo hrvatskih plemena prije nego su se, prema predaji, doselili u Bijelu Hrvatsku, a nakon toga na područje Dalmacije. Posljednja teorija objašnjena je u poglavlju 2.4 pod nazivom „Autohtona teorija“ prema kojoj su Hrvati došli na Balkan puno prije 6., odnosno 7. stoljeća što bi značilo da na Balkanu postoji kontinuitet koji se, prema njezinu najpoznatijem zagovaraču, Ivanu Mužiću, može dokazati arheološkim i genetskim elementima po kojima se stanovništvo na Balkanu nije mijenjalo u velikoj mjeri još od 1. stoljeća.

1. IZVORI ZA PROUČAVANJE PODRIJETLA HRVATA

1.1 *De Administrando Imperio*

Djelo poznatog bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta nastalo je u 10. stoljeću, najvjerojatnije između 945. i 949. godine. Djelo je bilo namijenjeno njegovom sinu Romanu kako bi lakše upravljao carstvom te bizantskim diplomatima kako bi lakše upravljali međunarodnim odnosima: “Evo što spoznao sam, hoću da prikažem tebi, mome ljubljenu sinu, da imaš na čemu da upoznaš razliku naroda tih, i kako ćeš s njima rukovati i prijateljevati, bilo ratovati i ustati protiv njih.”¹ Ono što ga čini bitnim za hrvatsku povijest su poglavlja 29., 30. te 31. u kojima se opisuju, doduše različite, ali prve teorije o dolasku Hrvata na područje njihove buduće domovine, njihovo porijeklo i mjesto s kojega su došli. Smatra se kako je njegovo djelo nedovršeno te da je 30. poglavlje, pošto sadržajem kontradiktira ostalima, napisao netko drugi. Uz to, ovo djelo nikako ne može biti korišteno kao sredstvo za dokazivanje teorija pošto je napisano skoro 3 stoljeća poslije događaja koje opisuje te se uvelike oslanja na narodnu, usmeno prenošenu tradiciju.²

Prema sadržaju 29. poglavlja Slaveni se izjednačavaju sa Avarima, te su oni ti koji su ratovali sa Romanima.³ Slaveni/Avari su postavili zasjedu Romanima te obučeni u njihovu odjeću i zastave, pušteni u Salonu te ju tako i osvojili. U ovome poglavlju nedostaje epizoda o samom dolasku Hrvata te se ono bazira na njihovo osvajanje područja pod romanskom vlašću te na sam pad grada Salone, prouzrokovan slavenskim/avarskim napadima. Potrebno je naglasiti kako život u Saloni, prema povijesnim činjenicama, nikada nije naglo prekinut, već je jedino, zbog napada na nj., osiromašen i poljuljan.⁴

¹ Nikola pl. Tomašić, “Život i djela cara Konstantina Porfirogenita/O upravljanju carstvom”, *Konstantin Porfirogenet, O upravljanju carstvom*, Mirko Mađar, Dom i svijet, Zagreb, 2003., str. 23.-24.

² Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 50.

³ Rimljanima koji su po naredbi car Dioklecijana doseljeni u Dalmaciju, odnosno grad Salonu.

⁴ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str. 51.

Za razliku od 29. poglavlja, 31.poglavlje: “O Hrvatima i pokrajini u kojoj sada stanuju”⁵ se više bavi samim dolaskom na područje Dalmacije te ne toliko samim padom Salone. Donosi se priča o bijelim Hrvatima koji su u Dalmaciju došli preko Turske.⁶ Ovdje se također spominje dosta kontroverzna uloga cara Heraklija, za kojega se smatra da je tražio Hrvate da istjeraju Avare iz romanskih, dalmatinskih gradova te se tamo nasele uz njegov blagoslov. Dodaje se kako je car Heraklije taj koji je dao pokrstiti Hrvate u doba arhonta Porge. Njegova uloga, tako opisana u 31.poglavlju danas se smatra podosta prenaplašenom pošto je Heraklije tada uživao dosta veliku slavu kao spasitelj Carstva od Perzijanaca, posebice na području Venecije gdje ga se čak i povezivalo sa postankom grada-države. Zbog toga ne bi čudilo da je i na dalmatinskom području legenda o ulozi cara Heraklija pronašla plodno tlo te se s vremenom razvijala i jačala.⁷

Trideseto poglavlje je ono koje historiografija danas najviše prihvaća. Za ovaj dio djela smatra se kako predstavlja sintezu prva dva spomenuta poglavlja te kako nije napisano od strane cara, već da je dodatno umetnuto od nepoznatog autora. Ponavlja se priča o padu Salone, ali ona je u ovom slučaju uzrokovana Avarima, koji se razlikuju od Hrvata. Najzanimljiviji i svakako najpoznatiji dio u hrvatskoj tradiciji je legenda o dolasku sedmero braće i sestara Tuge, Buge, Klukasa, Lobelosa, Kosentzesa, Muhla i Hrobatosa koji su došavši u Dalmaciju pokorili Avare te se tamo naselili. Prema ovakvoj, slavenskoj tradiciji, Hrvati nisu imali razloga prouzročiti rušenje Salone, već se prikazuju kao osloboditelji Dalmacije od Avara. Izjednačavanje Slavena i Avara koje je vidljivo u 29.poglavlju može se pripisati tadašnjem duhu romanskog stanovništva koje je imalo tendenciju izjednačavati sve strane skupine koje su vidjeli kao neprijatelje i strance uz pomoć činjenice da su pojedina slavenska plemena u to vrijeme pripadala avarskom kaganatu.⁸

⁵ Bogo Grafenhauer, “Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata”, *Historijski zbornik*, god. V., br. 1-2, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb, 1952., str. 10.

⁶ Kad spominje Turke, car govori o Mađarima., N. pl. Tomašić, “Život i djela cara Konstantina Porfirogenita/O upravljanju carstvom”, str. 25.

⁷ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.51.

⁸ Isto.

1.2 LJETOPIS POPA DUKLJANINA

Drugi najvažniji izvor za proučavanje hrvatske povijesti je djelo barskog svećenika nastalo u 12.stoljeću. Danas se ne zna tko je točno bio autor ovog djela te je on poznat samo pod imenom pop Dukljanin. Prema samom autoru, originalni tekst pisan je „slavenskim „jezikom, ali je po želji svojih sugrađana, djelo preveo na latinski. Prijepis na hrvatski jezik datira tek u 15.stoljeće.⁹ Autor u djelu razrađuje ideju kraljevstva Slavena u kojoj se oslanjana na tradiciju i predaju te većim dijelom krivim shvaćanjem tadašnje političke situacije. Bez obzira na to, djelo ipak ostaje ključno pri proučavanju hrvatske povijesti te pokazuje ranu zainteresiranost naroda da shvati vlastito porijeklo te nastavi njegovu tradiciju.

Glavna razlika s obzirom na Konstantinovo djelo je u tome da Dukljanin veže Hrvate sa Gotima, germanskim plemenima te na taj način pokušava riješiti problem nedostatka znanja o etnogenezi Hrvata i Srba te dolaska hrvatskih skupina na područje Dalmacije. Avari se uopće ne spominju, već se dolazak Hrvata povezuje sa dolaskom Gota i njihovim osvajanjem Salone vođenim kraljem Totilom i njegovim bratom Ostroilom. Totilo se, prema priči, uputio u Italiju dok je Ostroilo osvojio Dalmaciju i tamo uspostavio gotsko/slavensko kraljevstvo, pošto se kasnije u tekstu izjednačavaju dva pojma. Hrvatskom postaje jedna od pokrajina na koje su njegovi nasljednici podijelili veliko kraljevstvo tako da se razabiru Bijela i Crvena Hrvatska, Donja je Bijela, Gornja Crvena.¹⁰ Dukljanin pojmove Hrvatska i Dalmacija uzima kao sinonime te nigdje ne spominje dolazak Hrvata, izjednačavajući Gote i Slavene.

Današnja historiografija tretira Ljetopis popa Dukljanina više kao djelo književne vrijednosti nego povijesni izvor. Veza Gota i Slavena nema nikakvu povijesnu podlogu, ali unatoč tome, autor zaokupljen etnogenezi Slavena daje niz vrlo važnih legendi, poput one o pogibiji kralja Dmitra Zvonimira ili pak o osnutku grad Dubrovnika, priče koje će ostaviti dubok trag u kasnijoj predaji.¹¹

⁹ Kožić, Maja, „Ljetopis popa Dukljanina-Jedno od temeljnih djela za izučavanje zametaka etnološkog razmišljanja u Hrvata“, *Studia Ethnologica*, god.1, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1989., str.1.

¹⁰Skupina autora, *Povijest Hrvata:Srednji vijek*, str.56.

¹¹ Isto, str.52.

1.3 HISTORIA SALONITANA TOME ARHIĐAKONA

Od tri najznačajnija izvora za proučavanje rane hrvatske povijesti i pokušaja otkrivanja tko se krije iza pojma Protohrvata te njihove kasnije etnogeneze i stvaranja srednjovjekovnog naroda, djelo Tome Arhiđakona, splitskog svećenika, najmlađe je te datira u 13.stoljeće. Salonitanska povijest je djelo kojim Toma Arhiđakon prikazuje povijest organizacije salonitanske crkve. Ključni dio toga predstavlja i pad Salone, često spominjan i u drugim izvorima, kojega je Arhiđakon protumačio s obzirom na vrijeme u kojem je živio i s utjecajem tradicije kojoj je najviše bio podložan.¹² Prema njemu, Salona pada zbog grijeha, straha od Boga te brojnih zločina koji su zahvatili grad. Uz popise biskupa, dolazak Mađžara, provale Tatara, Toma Arhiđakon navodi i imena hrvatskih vladara kao i već spomenuti dolazak Hrvata nakon pada Salone.¹³

Porijeklo Tome Arhiđakona se ne može točno odrediti. Brojni povjesničari smatraju kako je morao doći iz bogate, patricijske obitelji pošto je imao važnu ulogu u javnom životu, pristup izvorima te težio visokim crkvenim položajima. Nada Klaić tako primjerice tvrdi da postoji mogućnost kako je Toma bio Hrvat, dok L. Margetić tvrdi kako je bio izrazito neprijateljski raspoložen prema Hrvatima te ih vidio kao barbare, što isključuje pretpostavku da je mogao biti hrvatskog porijekla.¹⁴

¹² Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.52.

¹³ Mirjana Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo, rano doba hrvatske povijesti*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2002., str.234.

¹⁴ Matijević-Sokol, Mirjana, „Toma Arhiđakon Splitski (1200.-1268.) Nacrt za jedan portret“, *Povijesni prilozi*, god. 14., br. 14, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1995. str. 2.

Jedan od glavnih argumenata za tezu da je Toma ustvari mrzio Hrvate je njegovo poistovjećivanje Hrvata sa Gotima, njihovo navodno arijevstvo, odnosno krivokletstvo te kasniju upotrebu slavenskog pisma i jezika u bogoslužjima.¹⁵

Priča popa Dukljanina i Tome Arhiđakona uvelike je slična. Tako prema Salonitanskoj povijesti Salona biva razorena u vrijeme Gota koji su došli pod vodstvom Totile te opljačkali Dalmaciju i srušili Salonu. S njim su došla plemena koja su se nazivala Lingotima, a njima se svidjela hrvatska zemlja te su se na njoj nastanili. Prije toga se zemlja zvala Kurecija, a Hrvati Kuretima. Novo stanovništvo bilo je izrazito ratničko te se pomiješalo sa starosjedilačkim.

Po ovoj teoriji je dolazak Slavena uklopljen među gotske osvajače, koji su u Dalmaciju došli kao dio gotske vojske. Toma Arhiđakon vremenski nije povezo poznate povijesne činjenice vezane uz to vrijeme pošto je car Justinijan sa Totilom ratovao u Italiji u 6.stoljeću, a razaranje Salone od strane Slavena dogodilo se u prvoj polovici 7.stoljeća.

¹⁵ M.Matijević-Sokol, „Toma Arhiđakon Splitsanin (1200.-1268.) Nacrt za jedan portret“, str. 10.

2. TEORIJE O DOLASKU HRVATA

2.1 SLAVENSKE TEORIJE

Od navedena tri djela koja su, bez obzira na to što se niti jedan ne može smatrati izvornom građom za točno prikazivanje ovih događaja¹⁶, bitni čimbenici kojima se i danas pokušava objasniti etnogeneza Hrvata i njihova najstarija povijest. Razvile su se različite teorije na temelju ovih izvora te s vremenom i njihove različite varijante. Te teorije koje se od 18. stoljeća razvijaju i sve više pokušavaju pokazati najvjerojatnijima uvelike su bile pod utjecajem tadašnjih političkih događanja i želja za stvaranjem i oblikovanjem državnih zajednica. Najbolji primjer su svakako slavenske teorije, odnosno teorije o slavenskom podrijetlu Hrvata. Teorije po kojima su Hrvati pripadnici južnih Slavena bile su plodno tlo za kasniji pokušaj stvaranja upravo takve države, ali najveći problem je bio taj što se pojam slavenstva, kako hrvatskog pa tako i srpskog razlikovao među hrvatskim i srpskim povjesničarima, tako da su se razvile ideje, točnije politički motivirane teorije kojima se slavenstvo izjednačava sa srpstvom, ili kasnije kao odgovor na takve teze, sa hrvatstvom.

Pansrpsko slavenstvo u 19. stoljeću doživljava veliki procvat, objavljivanjem Karadžićevog djela „Srbi svi i svuda“ u kojemu se svi Hrvati, na temelju jezika i narječja izjednačavaju sa Srbima pošto oni „nemaju svog narodnog imena“, već pripadaju srpskome. Naravno da je ovakvo učenje pronašlo oštar otpor u hrvatskim političkim krugovima, vođenim Antom Starčevićem, kasnije prozvanim ocem Domovine, koji je cijelu priču okrenuo u hrvatsku stranu, zbog čega je bio optuživan da negira srpstvo. Sama ideja jugoslavenstva i ravnopravnosti od samih početaka bila je jako teško izvediva upravo zbog takvih varijacija, želje za primatom određenog naroda koje su se većinom u modernije vrijeme temeljile na proučavanju sličnosti jezika među južnim Slavenima, na prvom mjestu Hrvatima i Srbima.

¹⁶ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.52.

Slavenska teorija danas kao jednu od najvažnijih legendi prihvaća onu o dolasku petero braće i dvije sestre u Dalmaciju, čija će se plemena kasnije kroz stoljeća razviti u hrvatski narod i dalje u političku zajednicu. Ovakva priča tipičan je primjer naracije kakvom su mnogi narodi tad pokušavali objasniti svoje podrijetlo i prikazati težak put kojega su prešli do nove Domovine.¹⁷ Svi elementi hrvatskog postanka koji se mogu smatrati neslavenskima jednostavno su se objašnjavali utjecajem ostalih plemena te uvelike starosjedilačkog, romanskog stanovništva koje su Hrvati pri dolasku na ova područja susreli i postavili pod svoju vlast. Tu se, dakle, razlikuje potreba za znanjem tko su bili ti Protohrvati te potreba za shvaćanjem etnogeneze koja počinje tek miješanjem pridošlica na novi teritorij koji je već bio naseljen.

Franjo Rački, najznačajniji hrvatski medievist je sredinom 19.stoljeća razvio svoje viđenje slavenske teorije podrijetla i dolaska Hrvata u kojemu je naglašeno jedinstvo i zajedništvo.¹⁸ On je razvio teoriju da su se Hrvati naselili zajedno sa ostalim Slavenima, uključujući Srbe te da su došavši na ova područja utemeljili dvije zajednice te se s vremenom odvojili. Rački je osjećao zajedništvo južnih Slavena te smatrao da Hrvati neizbježno njemu pripadaju te da hrvatski identitet ne postoji bez slavenskoga. Po njegovoj teoriji nužna je jednakost hrvatskog i srpskog naroda kako bi se stvorio stabilan odnos. Za njega je ponovno veliki značaj imala tadašnja politička situacija tako da je Rački smatrao kako je ključ očuvanja hrvatske tradicije unutar slavenstva, točnije jugoslavenstva, u borbi protiv nadiruće germanizacije. Temelji ove povezanosti kriju se u zajedničkom podrijetlu te sličnostima među hrvatskim i srpskim jezikom.¹⁹

¹⁷ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.52.

¹⁸ Isto, 53.str.

¹⁹Gross, Mirjana, „O ideološkom sustavu Franje Račkoga“, *Zbornik odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, god .9., br.1 , Zagreb, 1979., str.3.

Ako Hrvati ili Srbi smatraju da su iznad zajedništva, ono nije moguće, jer je duhovno zajedništvo najvažnije. Upravo je slavenska teorija o podrijetlu omogućila Račkom stvaranje cijele ideologije i poticanje južnoslavenskog jedinstva. Kako je Konstantin Porfirogenet pisao da su Hrvati i Srbi još u pradomovini bili dva različita naroda i da su i tamo bili susjedi, Rački piše kako njegovo djelo treba kritički čitati uz ostale izvore. Rački tako pradomovinu smješta na područje gornje Visle i Dnjestra te tvrdi kako su Hrvati na ova područja, zajedno sa Srbima, došli u 6. ili početkom 7. stoljeća. Bez obzira na to koliko su ovakve tvrdnje blizu istini, jasno je da su plemena hrvatskog imena nastanjivala navedena područja što je vidljivo i nakon 10. stoljeća te ostalo sačuvano u osobnim imenima i toponomastici.²⁰

Vjekoslav Jagić, poznati hrvatski filolog, bio je veliki pobornik ove južnoslavenske ideje te je smatrao kako su se geografski Slaveni naselili jednako onako kako su živjeli i iza Karpata te su s vremenom ojačali i uzdigli se iznad slavenske etničke oznake.²¹ U cijeloj priči također se razlikuju Hrvati koji su bili dio slavenskih Anta te su izvan slavenske seobe naselili i zagospodarili ovim područjima, dok su oni Slaveni u sklopu avarske vlasti u Panoniji i Dalmaciji kasnije podigli ustanak protiv Avara. Hrvati i Srbi se sve do 9. stoljeća nazivaju zajedničkim imenom Slavena, a njihova zasebna imena se pojavljuju tek kad postaju bitnim čimbenikom na međunarodnoj sceni, bilo zbog graničnog teritorija kojeg nastanjuju ili zbog vojne snage i ubrzanog širenja. Tek tada se obje skupine diferenciraju u više etnogenetskih jezgara te započinju svoj razvoj na temelju tradicije i mitova.²²

Uz već spomenute, bitan je i slijed događaja opisan od strane Vjekoslava Klaića po kojemu su Hrvati bili ratničko pleme koje je prvotno oružjem osvojilo nova područja. Nakon ključnog poraza Avara pod Carigradom 626. godine, Slaveni se bune i osnivaju državu koja se vjerojatno nazvala po najhrabrijem plemenu: Velika ili Bijela Hrvatska/oslobođena od Avara. Tu se ponovno ubacuje uloga Heraklija koji kreće pregovarati sa Hrvatima da se nasele u Dalmaciji i protjeraju Avare, na što oni i pristaju.

²⁰ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.53.

²¹ B. Grafenhauer, "Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata", str. 2.

²² Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.53.

2.2 GOTSKA TEORIJA

Druga teorija o podrijetlu Hrvata koja se u historiografiji najviše nameće je svakako ona koja govori o Hrvatima kao Gotima te koja svoje izvore pronalazi u djelima Popa Dukljanina i Tome Arhiđakona koji Gote spominju te ih čak i izjednačavaju sa Hrvatima, odnosno Slavenima. Poljski sociolog Ljudevit Gumplowich predstavio je tezu da su Slaveni u ono doba bili nesposobni stvoriti vlastitu državu te da stoga Hrvati moraju biti Goti koji su se nametnuli zatečenim Slavenima na području današnje Hrvatske. Danas se u vezi ove teorije najviše postavlja pitanje jesu li oni prvi Hrvati koju su došli u Dalmaciju bili gotskog ili slavenskog podrijetla te jesu li se u seobama izmiješali sa gotskim stanovništvom za koje se vjeruje da su tijekom 6.stoljeća također živjeli, iako u malom broju, na tim područjima.²³

Prema pisanjima Tome Arhiđakona, Hrvati iz Bijele Hrvatske jesu bili Goti. Priča ide tako da je nakon uništenja središta gotске države od strane Atila, jedan dio Gota pobjegao u današnju Galiciju gdje su ostali i do šest generacija tako da je njihova tradicija podosta izbljedjela te su se u velikoj mjeri poslavenili. Za ovakvu pojavu se smatra sasvim logičnim da čak i ako se radi o pobjedničkom narodu, ako je on u manjini, poput Gota naspram poraženih Slavena, oni poprimaju obilježja svojih podanika te polako gube doticaj sa svojim originalnim obilježjima. Da bi razlikovali te Gote od ostalih, Slaveni su im dali naziv Hrvati. Nakon toga slijedi već poznata priča o Herakliju i njegovom pozivu Bijelim Hrvatima da pokore Avare i nasele se na područje Dalmacije.²⁴

Kako je već spomenuto, potvrđeno je kako su Goti na ovim područjima živjeli te da je tijekom 6.stoljeća prevladavao miran suživot istočnih Gota i starosjedilačkog stanovništva Dalmacije gdje su ostali i nakon ratovanja sa Bizantom. Tako da se Goti nakon raspada gotске vlasti nisu iselili sa tih područja.²⁵

²³ Ivan Mužić, „Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu“, *Starohrvatska prosvjeta*, god. 3, br. 35, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2008., str.4.

²⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi Liber, Zagreb, 1995., str.24

²⁵ I.Mužić. „Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu“, str.4.

Ako bi se probala pobiti glavna Arhiđakonova teza da su Hrvati ustvari Goti, mogla bi se napraviti vrlo jednostavno, najviše zbog tadašnjih povijesnih okolnosti. Goti su bili ti koji su ratovali sa Romanima i osvojili Salonu, dok su kasnije Hrvati također neprestano prijetili sa osvajanjem, tako da je jednom stanovniku grada bilo svejedno hoće li neprijatelje zvati Slavenima, Hrvatima ili Gotima. Mužić tako također kaže da, ako se gleda prema genetičkoj strukturi hrvatskog naroda, ono nikako ne može biti slavensko, ali ga se smatra takvim jer je na područje Dalmacije/Liburnije u 6. i 7. Stoljeću najviše stanovnika došlo sa područja sjevera, odnosno takozvanih Sklavina.²⁶

Neki od glavnih argumenata koji se koriste za pobijanje slavenske teorije porijekla su definitivno činjenica da etnonim „Hrvat“ nikako ne može biti slavenskog podrijetla te da je velika vjerojatnost da može biti germanskog postanka. Također se radi o tome da su završeci, odnosno oblici hrvatskih imena, točnije imena hrvatskih kraljeva germanski, ne slavenski. Uz imena, dovodi se u pitanje i sama vjera pošto su Goti bili poznati arijanci, a Toma Arhiđakon jasno piše kako su Hrvati bili arijanci pri dolasku na ova područja.

Gotska teorija korištena u svrhu jačanja ideologija te dobila na popularnosti tijekom postojanja Nezavisne Države Hrvatske. Ustaške vlasti isticale su kako smatraju da Hrvati, unatoč tome što se služe slavenskim jezikom, nisu Slaveni, već da potječu od germanskog plemena Gota. Zbog toga što su povjesničari koji su zastupali ovu temu bili prihvaćeni od strane ustaškog režima, kasnije se na gotsku teoriju gledalo kao na dio ustaške propagande koja nema veze sa povijesnom istinom. Ovakvo gledanje bilo je zastupljeno i kod stranih povjesničara poput Stanley G. Paynea, poznatog teoretičara fašizma koji je u podržavanju gotske teorije vidio poticaj ustaških vlasti ka širenju rasne ideologije. Danas se može više kritički promatrati na ovakve zaključke te reći kako se teze jedne teorije koja se razvila i prije ustaškog režima ne bi trebala u potpunosti vezati za one koji su ju podržavali te podleći političkim manipulacijama.

²⁶ I. Mužić, „Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu“, str.7.

Iako Pavelić u svom spisu *Die Kroatische Frage* spominje gotsko porijeklo Hrvata sa jasnim političkim ciljevima približavanja Njemačkoj, gotska teorija bila je zastupljena kod povjesničara koji se nisu svrstavali u ustaški pokret te se čak i otvoreno sukobljavali s njim. Isticanje neslavenskih teorija tijekom NDH-a nije označavala potpuno nijekanje one slavenske, ili pak slavenskih utjecaja na Hrvate, što se kasnije negira i zaboravlja.²⁷

Gotska teorija u drugoj je polovici 20.stoljeća radom komunističkih vlasti u potpunosti zaboravljena. Nakon stvaranja druge Jugoslavije, bilo koja druga teorija koja odvaja Hrvate od Južnih Slavena te samim tim i Srba, nije dolazila u obzir pa su zbog toga čak i povjesničari koji su je zastupali bili proganjeni i ubijani. Kerubin Šegvić, povjesničar koji je javno zastupao gotsku teoriju te pisao djela objavljivana i na talijanskom i na njemačkom još prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske, u dobi od 78 godina optužen je od strane komunističkih vlasti zbog svoga vjerovanja te ubijen.²⁸

Ovaj primjer ponovno pokazuje silinu i važnost otkrivanja porijekla jednog naroda kako bi se to saznanje uklopilo u njegovu tradiciju, ali i samu opasnost takvog saznanja zbog političkih manipulacija i stvaranja štetnih ideologija radi dolaska na vlast.

²⁷ Mario Jareb, „Jesu li Hrvati postali Goti? Odnos ustaša i vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema neslavenskim teorijama o podrijetlu Hrvata“, *Časopis za suvremenu povijest*, god.40., br. 3, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., str.6.-8.

²⁸ Isto, str.4.

2.3 IRANSKA TEORIJA

Od početka 20.stoljeća sve su se više počele razvijati teorije po kojima su oni Hrvati koji su stigli u Dalmaciju prije nego su se izmiješali sa starosjedilačkim stanovništvom bili iranskog podrijetla. Povod ovakvom razmišljanju bio je pronalazak Tanaiskih ploča na ušću rijeke Dona u današnjem Azovu. Na pločama je zapisano ime Horoathos. Uz to, poticaj daje i sličnost hrvatskog imena sa perzijskom pokrajinom Harahvatijom, koja se nalazila u današnjem Afganistanu. Prema ovakvoj teoriji, Hrvati bi ustvari bili iransko pleme koje je zahvaćeno seobama krenulo prema Europi te se usput slaveniziralo, zadržavši samo svoje ime i neke dijelove tradicije poput narodnih pjesama ili vjerovanja.²⁹

Nakon što su ploče prvi puta otkrivene u 19.stoljeću te datirane u 2.stoljeće, prvotno se smatralo da su možda Slaveni došli do Crnoga mora te potpali pod utjecaj ili se dijelom asimilirali među iranska plemena na rubnom euroazijskom području gdje su živjeli, ali nakon što je utvrđeno analizom kako imena nisu slavenska, već iranska, započele su se oblikovati teorije koje su same po sebi označavale Hrvate kao iransko pleme.

Grad Tanais predstavljao je u 2.stoljeću krajnje grčko sjeveroistočno naselje i svojevrsnu razdjelnicu između Europe i Azije u vrijeme Antike. Nakon je ruski arheolog Leontjev pronašao ploče 1853. godine, one se smještaju u muzej u Petrogradu. U 2. i 3.stoljeću, grad je imao domaće, iransko stanovništvo te strano, grčko, a samim ti i dvije uprave. Iranskom su upravljala 4 arhonta, među kojima se i 220.godine spominje i Horoatos/Horvatos. Ako se u ovom slučaju odbaci tipični grčki nastavak –os, nedvojbeno se dobije hrvatsko ime u svom čistom obliku.³⁰ Pobornici ove teorije također navode kako je kralj Darije, među svim zemljama kojima je vladao, nabrojao i zemlju Harahvatiš. Sve to dovodi do mogućeg zaključka da su u brojna iranska plemena Sarmata, koji su živjeli na području Dona, uključivala i Hrvate.

²⁹ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str.53.

³⁰ Ante Škegro, „Javni natpisi s dviju mramornih ploča iz grčkog grada Tanaisa na ušću Dona u Azovsko more“, *Povijesni prilozi*, god.21., br.21, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str.3.

Sve je to potaknulo rasprave među povjesničarima o tome odakle uopće potječe ime Hrvat te može li se prema njemu suditi ili čak pratiti etnogenezu hrvatskog naroda, točnije porijeklo onih Hrvata možda čak i prije nego su se doselili u Bijelu Hrvatsku te iz nje krenuli na područje Dalmacije. Jasno je kako Hrvati govore slavenskim jezikom, ali da njihovo ime ipak nije slavenskog porijekla.³¹ Ploče iz Tanaisa svakako su najstariji zapisi koji se mogu povezati sa hrvatskim narodnim imenom te zbog toga mnogi pretpostavljaju da je i hrvatsko ime iranskog porijekla. Uz brojne analize i pokušaje, do danas su najuspješniji oni koji etimologiju imena povezuju ili sa iranskim ili sa germanskim korijenima, ali to ne mora nužno objašnjavati i samo podrijetlo te etnogenezu Hrvata.

Kako nedostaje čvrstih dokaza kojima bi se potkrijepila ova teza ili dokazao povijesni slijed i razvoj, odnosno seobe i pravci kretanja Hrvata u njihovim počecima, razvijaju se uistinu brojne teorije o tome kako i zašto su se grčko- iranskom mjestu našla po prvi puta hrvatska narodna imena. Mladen Lorković je još 1939.godine napisao kako se natpisi sa imenima „Horoath“ te „Horouath“ imena dvojice pripadnika hrvatskog plemena koji su došli u Tanais te tamo ostali, dobivši u novoj zajednici ime po svome plemenu.³² Ljudmil Hauptmann, slovenski povjesničar, smatra kako su hrvatska plemena iranskog porijekla, Huurvathe, nakon provale Huna 375.godine napustila svoja iranska sjedišta te se kasnije postupno poslavenili zajedno sa Srbima i Česima. Nakon toga su na gornjoj Visli stvorili Bijelu Hrvatsku koja je razbijena oko 560.godine avarskom najezdom. Tako Hrvati i Srbi zbog avarske najezde odlaze na jug te njihovog imena nestaje na tim područjima. Postoje još brojni povjesničari koji podržavaju teoriju o iranskom porijeklu te iznose njezine različite varijante: ili da su Hrvati dobili ime prema nekom drugom narodu ili da im se pradomovina stvarno može smjestiti na iransko područje. Veza Hrvata sa iranskim svijetom pokušava se potkrijepiti i analizom umjetnosti i vjerovanja, povezujući perzijski stil sa načinom gradnje u počecima hrvatske arhitekture. Teorije su brojne, različite od povjesničara do povjesničara, ali niti jedna od njih, kao i ove prije za sada nisu dokazane nekim snažnijim pronalascima i izvorima. Nedvojbeno je kako su natpisi na pločama od velikog značaja za istraživanje hrvatske povijesti, ali za sada ono u dokazivanju etnogeneze Hrvata ne daje nikakve konkretne dokaze.

³¹ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str. 40.

³² A.Škegro, „Javni natpisi s dviju mramornih ploča iz grčkog grada Tanaisa na ušću Dona u Azovsko more“, str.5.

2.4 AUTOHTONA TEORIJA

Za razliku od svih ostalih teorija koje podrazumijevaju dolazak Hrvata na ova područja po već prihvaćenoj verziji u 6. ili 7. stoljeću, dugo vremena je bila aktualna i teorija o Hrvatima, odnosno Slavenima kao autohtonim stanovnicima Balkana. Ovdje se uvelike raspravlja ne samo o domovini, odnosno pradomovini Hrvata, već svih južnih Slavena, za koje se pokušavalo utvrditi jesu li se kroz povijest prvotno selili sa sjevera na jug ili obratno. Ivan Mužić navodi kako su se teorije o sjevernoj pradomovini počele pojavljivati tek od 16. stoljeća te da je prije prevladavala ona o Balkanu kao pradomovini Slavena.³³

Kijevski monah Nestor još je u 12. stoljeću u ljetopisu „Povest vremennyh let“ pisao kako su Slaveni prvotno naseljavali Ilirik, a njihova prvotna staništa bila su Ugarska i Bugarska. Prema tome, sve seobe Slavena koje su se kasnije odvijale išle su prema sjeveru, sve do današnjih ukrajinskih i poljskih prostora. U ovoj se priči najviše naglašava činjenica da je to autohtono stanovništvo kroz stoljeća primalo utjecaje različitih naroda, posebice onih koji su prolazili te pokušavali osvojiti teritorij poput Gota i drugih germanskih plemena te manjim dijelom ostajali na tom teritoriju te utjecali na strukturu stanovništva. Ovakva teza ne isključuje to da su se Slaveni selili na jug i kasnije, posebice u 6. stoljeću, tako da je moguće da je postojalo više seoba Slavena, a slovenski jezikoslovac Franc Bezlaj navodi kako je moguće da su se Slaveni na Balkan naselili u 2. stoljeću prije Krista.³⁴

Sve se ovo također pokušava objasniti idejom da nije bilo moguće da su se na povijesnoj sceni na Balkanu odjednom pojavili Slaveni te ga osvojili i stavili pod svoju vlast, uz to da je nemoguće u tom vremenu preseliti toliko ljudi kako bi se nadvladalo starosjedilačko stanovništvo te se dovodi u pitanje teorija o Hrvatima kao ratničkom plemenu koje je uspjelo staviti pod vlast mnogobrojno starosjedilačko stanovništvo, odnosno Romane. Na tu temu Kerubin Šegvić, pobornik gotske teorije, zaključuje kako je uvijek većina ta koja apsorbira manjinu te da je vrlo teško povjerovati i dokazati kako su Hrvati i Srbi poslavenili Balkan. U takvom slučaju moguće je samo nametnuti ime, ali ne i jezik ili običaje.³⁵

³³ I. Mužić, „Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu“, str.1

³⁴ Isto, str.5.

³⁵ Isto, str.8.

Za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda i pokušaja Ljudevita Gaja da približi Južne Slavene u borbi protiv mađarskog hegemonizma i bečkog germanizma, razvila se ideja kako su Slaveni, uključujući Hrvate potomci Iliri. Danas se u hrvatskoj historiografiji teorija autohtonosti najviše raspravlja i potiče u djelima Ivana Mužića koji tvrdi kako je od prapovijesti na balkanskom i podunavskom području živjelo većinom isto stanovništvo pod različitim imenima, a samo su kasnije preuzeli ime „Slaveni“. Uz to, oni Hrvati koji su izravni potomci starosjedilaca iz 1. stoljeća živjeli su na području Dalmacije i Panonije.³⁶

Autohtona teorija o podrijetlu Hrvata, odnosno Slavena, za prvotnu domovinu uzima Ilirik, a kasniju rasprostranjenost Slavena po Europi opravdava sa više seoba u kasnijim stoljećima, s tim da su sve one krenule sa Ilirika. Prve autohtone teorije koje veličaju slavenstvo spominju se još u 16. stoljeća, a neizbježno se vežu uz legendu o braći Čehu, Lehu i Rusu, osnivačima slavenskih kraljevstava, koji su, prema jednoj verziji, kao pleme Hrvat odselili iz svoje utvrde te se raširili sjeverno od Dunava osnivajući svoja kraljevstva. Među hrvatskim povjesničarima i velikanima koji u svojim djelima spominju ovu legendu i bave se Ilirikom kao kolijevkom Slavena, samim tim i Hrvata ističu se Pavao Ritter Vitezović, Juraj Ratkay, Andrija Kačić Miošić, a kasnije već spomenuti Ljudevit Gaj.³⁷

³⁶ Ivan Mužić, *Slaveni, Goti i Hrvati*, Naklada Nediljko Tominović, Zagreb, 1997., str. 29.-30.

³⁷ Skupina autora, *Povijest Hrvata: Srednji vijek*, str. 42.

POPIS LITERATURE

1. Goldstein, Ivo, *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi Liber, Zagreb, 2004.
2. Grafenhauer, Bogo, "Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata", *Historijski zbornik*, god. V., br. 1-2, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb, 1952., str. 3.-22.
3. Gross, Mirjana, „O ideološkom sustavu Franje Račkoga“, *Zbornik odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, god.9,br. 1, Zagreb, 1979., str.6.-33.
4. Jareb, Mario, „Jesu li Hrvati postali Goti? Odnos ustaša i vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema neslavenskim teorijama o podrijetlu Hrvata“, *Časopis za suvremenu povijest*, god.40., br. 3, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., str. 869.-882.
5. Kožić, Maja, „ Ljetopis popa Dukljanina-Jedno od temeljnih djela za izučavanje zametaka etnološkog razmišljanja u Hrvata“, *Studia Ethnologica*, god.1, br. 1, Školska knjiga, Zagreb, 1989., str. 195.-199.
6. Matijević-Sokol, Mirjana, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo, rano doba hrvatske povijesti*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2002.
7. Matijević-Sokol, Mirjana, „Toma Arhiđakon Splitski(1200.-1268.) Nacrt za jedan portret“, *Povijesni prilozi*, god. 14., br. 14, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1995., str. 117.-135.
8. Mužić, Ivan, „Nastajanje hrvatskog naroda na Balkanu“, *Starohrvatska prosvjeta*, god. 3, br. 35, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2008., str.19.-39.
9. Mužić, Ivan, *Slaveni, Goti i Hrvati*, Naklada Nediljko Tominović, Zagreb, 1997.
10. Skupina autora, *Povijest Hrvata:Srednji vijek*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
11. Škegro, Ante, „Javni natpisi s dviju mramornih ploča iz grčkog grada Tanaisa na ušću Dona u Azovsko more“, *Povijesni prilozi*, god.21., br.21, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str.253.-272.
12. Tomašić, Nikola pl., „Život i djela cara Konstantina Porfirogenita/O upravljanju carstvom“, *Konstantin Porfirogenet, O upravljanju carstvom*, Mirko Mađar, Dom i svijet, Zagreb, 2003., str. 1.-25.